

Wychowanie religijne w pedagogice Marii Montessori

Maria Montessori była pierwszą kobietą-lekarzem we Włoszech. Wbrew wszystkim studiowała medycynę – kierunek zarezerwowany w tamtych czasach dla mężczyzn. Musiała walczyć o to aby uzyskać specjalne zezwolenie. W 1897 roku jako jedna z pierwszych kobiet we Włoszech zdobyła dyplom lekarza medycyny. Studiowała również biologię, psychologię i filozofie. Przez ponad 50 lat pracowała z dziećmi różnych ras, narodowości oraz z dziećmi pochodzącymi z rodzin o różnym statusie materialnym. W swoim życiu poświęciła się misji odkrywania dziecka, jego potrzeb i możliwości. Jej postać jest znana w wielu krajach świata a myśl pedagogiczna Marii Montessori została wyróżniona także przez licznych papieży. Na temat wypracowanej przez Montessori pedagogiki pozytywnie wypowiedział się Paweł VI, który w setną rocznicę jej urodzin podkreślił, że:

„Maria Montessori posiadała geniusz traktowania dziecka, nawet bardzo małego, jako osoby, która ma własne prawa rozwojowe. Z tego względu nalegała usilnie, aby zamiast narzucania dziecku od początku praw stworzonych przez dorosłych i nieodpowiednich dla niego oraz, aby wychowawca, dla wypełnienia swej roli zgodził się na wycofanie zamiast narzucanie się. Jest rzeczą oczywistą, że dorosły powinien towarzyszyć dziecku, ale z całą powściągliwością, z uwagą obserwując jego pierwsze reakcje, tym bardziej, że dokonują się one w atmosferze obopólnej wolności i osobistej autonomii”.

Natomiast Jan Paweł II, podczas swojego przemówienia zatytułowanego *Kultura potrzebuje kobiecego geniuszu* w 1995 roku, przypomniał, że dokonane przez włoską pedagog odkrycie *nowego dziecka* pozwoliło na stworzenie oryginalnego systemu wychowawczego przez co „*Montessori doskonale reprezentuje liczne kobiety, które wniosły ważny wkład w postęp kultury*”¹.

Maria Montessori uważała , że nic nie dzieje się przypadkiem, że każdy element ma swoją funkcję i miejsce we wszechświecie jak również każdy dąży do harmonii. Twierdziła, że każdy człowiek ma pewną rolę do odegrania i żadna misja nie jest ważniejsza od innej. Mówiła o powołaniu „obowiązku realizowania się w harmonii ze wszystkim i w swojej służbie”. Żyjąc

¹ “The name of Montessori is clearly representative of all women who have made important contributions to cultural progress”, JAN PAWEŁ II, *Culture needs women's genius*, 6 sierpnia 1995 r.

każdy element nieświadomie oddaje przysługę ogółowi i jednocześnie pozwala żyć innym. To współzależność. Każdy element ożywiony i nieożywiony ma swój wkład w całość².

Wszystkie dzieci od urodzenia nastawione są na własny rozwój, na osiągnięcie niezależności i przejście od dzieciństwa do dorosłości. Maria Montessori uważała, że dziecko całkowicie różni się od człowieka dorosłego, ma inne potrzeby, cele działania, inne właściwości umysłu, inny jest rytm i tempo jego rozwoju. Aby dziecko mogło się właściwie rozwijać potrzebuje odpowiednio zorganizowanego otoczenia, a także ciszy rozumianej jako zmaterializowane abstrakcje mającej zastosowanie w wychowaniu religijnym: „W ciszy, kiedy ruchy są uporządkowane, może rozwinąć się wewnętrzna wrażliwość zwana zmysłem religijnym lub zmysłem duchowym”³. Odkrycie religijności dziecka przez Montessori w 1915 roku wzbogaciło jej koncepcje o wychowanie religijne. Jednak nie podjęła się całościowego jego opracowania, skupiła się głównie na przygotowaniu odpowiedniego otoczenia oraz na wprowadzeniu dzieci w liturgię. Jej wizja stanowi fundament formacji religijnej, która została niecałe czterdzieści lat później rozwinięta i dopracowana przez Sofię Cavalletti i nazwana Katechezą Dobrego Pasterza.

Głównym celem wychowania w pedagogice Marii Montessori jest przygotowanie do życia, dlatego jego całościowe podejście powinno uwzględniać sferę religijną. Doktor Montessori uważała, że religia tak samo jak język wypływa z natury ludzkiej i należy się ich uczyć podobną metodą, nie tylko przez poznawanie zasad, ale przede wszystkim dzięki przebywaniu w odpowiednim środowisku społeczno–kulturowym⁴.

Zdaniem Marii Montessori najlepszym miejscem do wzrastania w życiu duchowym jest kościół. Aby dziecko mogło skorzystać z pełnego bogactwa zawartego w nim, powinno poznać słownictwo, zrozumieć różne postawy, gest i symbole religijne. Przygotowanie dziecka do uczestnictwa w kościele miało odbywać się w szczególnym otoczeniu, nazwanym atrium, czyli przedsionkiem kościoła. Gianna Gobbi podkreślała, że atrium jest pewnego rodzaju pomostem pomiędzy klasą a kościołem. W kościele dziecko ogranicza się tylko do słuchania i celebrowania, w atrium natomiast może podejmować różnego rodzaju działania⁵. Atrium nie ma służyć nauce religii, lecz doświadczaniu życia religijnego. Powinno być urządzone w taki

² M. Miksza, *Miejsce Marii Montessori (1870–1952) w klasyfikacjach prądów, kierunków i ruchów pedagogicznych*, w: *Pedagogika alternatywna – dylematy teorii*, red. B. Śliwierski, Kraków 2000, s. 104.

³ M. Montessori, *Odkrycie dziecka*, Łódź 2014, s. 251.

⁴ B. SURMA, *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti*, Kraków 2017, s. 81

⁵ B. Surma, K. Biel, *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, Łódź 2011, s.31.

sposób, by było przyjazne dzieciom. To miejsce, w którym na łatwo dostępnych dla dzieci półkach zgromadzone są materiały rozwojowe opracowane, w większości przypadków przez samego katechetę, zgodnie z zasadami pedagogiki Marii Montessori⁶. Wszystko co znajdowało się w tym pomieszczeniu miało mieć wpływ na życie duchowe dziecka, gdzie uczucia religijne mogą się rodzić, być pielęgnowane, a wykonywane czynności i działania skoncentrowane na życiu oraz osobie Jezusa Chrystusa. Praca wykonywana w atrium przekształca się w rozmowę z Bogiem. Istotne w pracy było również wykorzystanie lekcji ciszy stosowanej powszechnie w montessoriańskich Case dei Bambini. Maria Montessori podkreślała, iż cisza w atrium powoduje skupienie wewnętrzne i stanowi wprowadzenie do modlitwy i medytacji. Ponadto, uważała liturgię za fundament wychowania religijnego i dlatego należy uczynić ją dostępną dla dzieci poprzez objaśnianie znaków zawartych w obrzędach liturgicznych i sakramentach. Skupiała się ona głównie na mszy świętej, chrzcie i przygotowaniu do spowiedzi, co było związane z dekretem Piusa X dotyczącym udzielania wczesnej komunii świętej⁷. Sofia Cavalletti podkreślała, że Katecheza Dobrego Pasterza opiera się na pedagogicznych założeniach Marii Montessori, natomiast program i metoda prowadzenia wychowania religijnego zostały przez nią poszerzone w świetle badań własnych. Miała ona możliwość pracy z dziećmi i rozwijania owej koncepcji od 1954 do 2011 roku. Zgadzała się jednak ze swoją poprzedniczką, że edukacja religijna powinna rozpocząć się już we wczesnym dzieciństwie oraz że do jej właściwego przebiegu potrzebne jest odpowiednie otoczenie. Materiały oraz wskazówki pozostawione przez Marię Montessori związane z wychowaniem liturgicznym, m. in. miniaturowe przedmioty i stroje używane podczas sprawowania sakramentów, karty pracy stosowane do zapoznania z przebiegiem, gestami i modlitwami mszy świętej czy plansze dotyczące roku kościelnego, zostały przez Sofię Cavaletti dopracowane i zmodyfikowane ze względu na reformę posoborową. Niezmienna została jednak wizja wprowadzania dzieci w rozumienie gestów i obrzędów liturgicznych⁸. Sofia Cavalletti połączyła nauczanie biblijne z liturgią oraz opracowała szereg materiałów rozwojowych związanych z Pismem Świętym, takich jak: teksty Nowego Testamentu dotyczące bezpośrednio osoby Jezusa Chrystusa, wybranych przypowieści o królestwie Bożym, Dobrym Pasterzu⁹.

⁶ Tamże, s.32.

⁷ M. Montessori, *I bambini viventi nella Chiesa*, 1922, s. 8.

⁸ S. CAVALLETTI, *Materiali Montessori e materiali della catechesis*.

⁹ S. CAVALLETTI, *Potencjał duchowy dziecka w wieku od 3 do 6 lat*, Kraków 2001, s. 80, 138, 184–18.

Maria Montessori i Sofia Cavaletti uważały, że wszelkie doświadczenia i formacja religijna we wczesnym dzieciństwie przyczyniają się do harmonijnego rozwoju na późniejszym etapie, dlatego każda praca dziecka od początku jego przebywania w atriium stanowi już pośrednie przygotowanie do Pierwszej Komunii Świętej¹⁰. W owej koncepcji jednym z ważniejszych materiałów katechetycznych stanowi model ołtarza. Rolą nauczyciela jest zaprezentowanie dzieciom w jaki sposób należy pracować z pomocą i przeprowadzenie lekcji słownej. Dziecko, które widzi takie same przedmioty jakie używane są podczas Mszy Świętej, tylko że w miniaturze, uczy się jak ustawiać je na małym ołtarzu, poznaje ich nazwy i przeznaczenie. Podczas pracy własnej może samodzielnie dopasowywać do trójwymiarowych obiektów ich realne obrazki i podpisy. Natomiast w osobnych prezentacjach dotyczących samych gestów liturgicznych, zapoznaje się z nimi oraz z modlitwami, przez co pogłębia swoją wiedzę dotyczącą obrzędów liturgii. Następnym materiałem dydaktycznym jest kalendarz roku kościelnego. Dzieci korzystając z niego zdobywają informacje na temat jego okresów oraz głównych świąt takich jak: Boże Narodzenie, Wielkanoc i Zesłanie Ducha Świętego. Uczą się także kolorów liturgicznych przy pomocy miniaturowych ornatów dopasowując do nich nazwy¹¹. Kolejnym istotnym miejscem w atriium pomagającym w spotkaniu z liturgią jest kącik chrzcielny, w którym dziecko wprowadzane jest w rozumienie i odczytywanie znaków i symboli związanych z tymże sakramentem, a podczas pracy własnej ma możliwość zapalenia swojej świeczki od wielkiej świecy symbolizującej paschał i wsluchania się w formułę chrztu świętego¹². Ostatnią prezentacją, która dotyczy wychowania do liturgii jest synteza Mszy Świętej. Głównym celem jest tu skupienie uwagi na najważniejszych elementach związanych z Eucharystią oraz uzmysłowienie dzieciom, że są one ułożone według określonego porządku i stanowią modlitwę dziękczynienia za obecność Jezusa pod postaciami chleba i wina. Do zadań dzieci należy układanie kart według odpowiedniej kolejności oraz wykonanie własnego mszału poprzez odkalkowanie tekstów modlitw i obrazków, co ma prowadzić do usystematyzowania zdobytej wiedzy¹³. Taki sposób przedstawienia treści, gdzie dziecko może nie tylko ją usłyszeć, ale także doświadczyć różnymi zmysłami, ułatwia odkrywanie i zrozumienie przekazywanych treści religijnych oraz ich przeżywanie. Maria Montessori miała świadomość tego, iż jej koncepcja wychowania religijnego nie została dopracowana, mimo

¹⁰ Tamże, s. 197-199.

¹¹ Tamże, s. 197-199.

¹² Tamże, s. 197-199.

¹³S. CAVALLETTI, Potencjał duchowy dziecka w wieku od 3 do 6 lat, s. 77-81.

tego, doświadczenie które miała pozwoliło jej na następujące stwierdzenie: „Małe dzieci, którym nasza metoda pozwoliła być religijnymi i wolnymi w działaniach intelektualnych oraz pracy, pokazują, że są silnymi duszami, nad wyraz twardymi [...]. Są świadectwem tego, jak bardzo są swobodne i naturalne, odważne, jak wiele wiedzą, jaką mają wiarę w Boga – autora i kustosza życia”¹⁴.

Reasumując idea montessoriańskiego wychowania religijnego nie jest oparta tylko na przekazie definicji, ale także na zaoferowaniu dziecku impulsów do refleksji, medytacji. Dziecko przebywając i pracując w atryum zdobywa nie tylko wiedzę religijną, ale także buduje swoją relację z Chrystusem. Celem wychowania jest, by wychowanek poznał i dostrzegł swoje miejsce i zadania w świecie. Fundamentem, na którym opiera się koncepcja wychowania religijnego w Katechezie Dobrego Pasterza jest Bóg i dziecko. A relacja jaka zachodzi między nimi jest równocześnie źródłem i celem formacji duchowej.

¹⁴ M. MONTESSORI., *Odkrycie dziecka*, Łódź 2014, s. 252.